

Élő hagyományok Kászonban*

Az erdélyi **Kászonszék** Székelyföld területén található, Alcsíktól délre, a Kászon patak völgyében, megközelítőleg 308,1 km² területen. A 17. században a lakosság nagy része a közbirtoknak számító havasi legelőkön és kaszálókon ősi foglalkozásként barmot, juhot és lovat tenyésztett. Állatfeleslegét a csíki és háromszéki vásárokon értékesítette, emellett a közös fenyőerdőiből épületanyagot, tölgy- és bükkerdőiből tüzelőt és eszközfát termelt. A Kászoni-medence 5 faluja (Impér, Altíz, Feltíz, Jakabfalva, Újfalu) évszázadokon át valódi népgyűléseket tartott az altízi piacon, melyek az egykori búcsúból alakultak ki.

A 19. század vége felé még rendszerezések voltak a kászonszéki vásárokon a kézdívsárhelyi iparosok, a szépvízi cipészek, a madarasi, dánfalvi és korondi fazekasok, a brasói posztósok, a kozmási szűcsök, a haralyi faedényesek, a háromszéki lencsések és a berecki szekeresek. Periferikus fekvéséből és elzárt helyzetéből kifolyólag ez a térség őrizte meg legtovább a székely népművészet hagyományos formáit.

A kászoni medence bővelkedik borvízforrásokban, itt találjuk a Fehérkő, Kis és Nagy Répát, Farkas, Tekerés, Borvíz, Szalutárisz és Gubás felszínre törő forrásokat.

Népvisélet

A népviseletre méltán büszke minden kászoni, mert ma is a legünnepelesebb viselet. A férfi népviselet a katonáskodó életmódról tanúskodik. A fehér posztóból készült székely harisnya szorosan testhez álló, zsinórzata falunként változik. A zsinórzatnak régen rangjelző szerepe volt. A harisnyához zsinórszegésű, félkemény szárú fekete csizma, sima kezelős

fehér-gyolcsing, az ingre fekete vagy szürke mellény illik. Szent György napjától az első havazásig fekete kalapot, télen betűrt tetejű báránybőr sapkát viselnek a férfiak. A mellényre posztóujjast vagy kurta zekét, ritkábban hosszú zekét vagy cedelét vettek a hideg időszakban.

A női viselet fő darabjai a rokokó vagy szótesszoknya és a mellény. A rokokó rakott, alján szélesebb bársony szegővel. A rokokó

Erdély, Nagykaszon

* A cikk másodközlése a Nemzeti Művelődési Intézet gondozásában megjelent „Minden értéknek legyen közössége!” – Értékkeltató jó gyakorlatok című kötetben (2018, Budapest) található írásnak.

színes csíkozású háziszóttésből készült, a csíkok szélessége, a színek váltakozása falvanként, életkor és alkalmak szerint változik. A leggyakrabban előforduló színek: piros, fekete, kék, barna. A mellény bársonyból készül, gyöngy-sor ékkel díszítve. A fehér kötényt virágmintás hímzés díszíti. A női viselethez is csizma vagy „gombospapucs” tartozik. A lányok haját két ágba fonják, melyekre szalagcsokrot kötöttek. Az asszonyok, menyecskék és idősebbek kontyba rakott haját és fejkendőket viseltek, aminek az anyaga, színe, hímzése életkor és alkalom szerint változott. A kászoni menyecskék a lakodalom éjszakáján a kontyoláskor cepszet kaptak ajándékba az anyósuktól. Ezt illetve viselni vásár- és ünnepnapokon. Télen a meleget a hárász-kendő és nagykendő biztosította.

Régen a mezőgazdasági munka végeztével, főleg a nők Kászón falvaiból is elmentek szolgálni Budapestre, Brassóba, Bukarestbe, hogy amire a kakukk megszólal, öszszeszolgálják a tavaszi újramezőzéshez szükséges pénzt.

Hagyományaink

Bikaütés Kászónban – a farsang temetése

A csíki falvak nagy részében hamvazószerda reggelén egy szalmababot temettek el tréfás temetési szertartással. Kászónban a temetést utánzó szokás keretében egy bikaalakoskodó jelképes kivégzésére kerül sor. A szokás megrendezése elsősorban a fiatalok feladata, ha nem rendeznék meg, a hagyományaihoz ragaszkodó falu megszólja őket. A kászoni bikaütés fennmaradásához az is hozzájárult, hogy nem csak egy szűk csoport élte, az egész falu részt vesz benne, tehát a maga módján mindenki megéli az eseményt.

Kászonzeltíz – Borbáth András fakapuja 1886-ban készült

Megrendezésére a farsangi periódus végén, hajdanán a húshagyókeddi nagy táncmulatság utáni reggelén, vagyis hamvazószerda reggelén került sor. A második világháború után a farsangvégi táncmulatságot már a kultúrotthonban szervezték meg a legények, s onnan is indultak a *bikával*. A menet élén egy székely ruhába öltözött legény haladt, aki a csoportot vezette. Jelentőségének kiemelésére kezében fokost hordott. Utána egy szalmával betekert eketaligát húzott két fiatalabb legény, amire egy-két cigány muzsikusként beöltözött alakoskodó ült. Őket követve haladt a *gazda*, aki egy kötél vagy lánccal segítségével vezette a *bikát*. A veszedelmes *állatot* három-négy legény favillával irányította, fékezte, nehogy elszaladjon.

A *bikát* alakító legény egy szalmafonatból készített ruhába bújt, amelyet hátul jó nagy fark, a fején pedig egy *radinába járó* fekete cserépfazak díszített, amelyre két nagy *kidülledt* szemet pingáltak. A fazak két oldalára eredeti bikaszarvat illesztettek.

A *bika* után sorban felvonulnak a székelyruhába öltözött fiatalok,

a II. világháború utáni évektől a menethez a házas emberek csatlakozhattak, majd az 1970-es évektől asszonyok is felvonulnak a *bika* után. A *siratóasszonyokat* napjainkban is férfiak alakítják, beöltözve népviseletbe. A felvonuláson a zenészek talpalávalót húznak, s a fiatalok táncolnak. A *bika* óriási bögedezés közben neki-nekirohán a nézőknek, mérgesen rázza a nyakába akasztott kolompokat. A gazda türelmesen csillapítja, s a *hajcsárok* is segítenek favilláikkal megfékezni az állatot.

Közben a felnőtt nézők pánkóval kínálkodnak, és közben számba veszik, hogy kinek milyen a ruhája, a hajviselete, a párok összetalálnak-e, a farsang idején kinek akadt udvarló, a kapcsolat komolyra fordult-e, kinél lesz majd lakodalom, ki lehet a *bika*, a *cigány*, a *sirató* stb. A nézők között a gyermekek nemigen figyelnek a táncolókra, ők leginkább a *bikával* vannak elfoglalva.

Miután befejezik a táncot, hangos énekszóval és muzsikával indulnak tovább a falu utcáin. A felvonulókat előre kijelölt helyeken *vásárlók* állítják meg, ahol a *gazda* megpróbál túladni a szép bikán.

Vásár közben kifigurázzák a szász úriember vásárlót, a furfangos zsidót, de a gazda vidáman alkuzik, parolázik a székellyel is. Az elhangzó alkudozások alatt közben áldomást isznak. A kirívó öltözetben megjelenő cigány kifigurázza a vásárt. Mivel a bikát eladni nem tudják, tovább folytatják útjukat a felvonulás utolsó színhelyére, egy Kászon patak hídra. Mivel a *gazda* itt sem kapja meg a kért árat a bikáért, a kezében levő fejszével ráüt a *bika* fejére, vagyis a cserépfazéokra, s az széttörve darabokban hull a földre. Utána a *bika* a földre esik, s az őt alakító legény gyorsan kibújik a szalmamaszkból. Az ott lévők meggyújtják a szalmaruhát, a zenészek rázendítenek egy csűr-döngölőre. A siratóasszonyok meg a cigányok szívzaggató módon elkezdik siratni a *meghót* állapot. A *bikát* alakító legény egy csűr-döngölőt jár a tűz mellett, s a többiek is táncra perdülnek. Közben a siratóasszonyok keservesen búcsúztatják az állatot:

– Á, te drága állat, mire jutottál, csúffá tesznek, csúfot üznek belőled!

Jaj-jaj-jaj-jaj! Á, te drága állat! Még a dákos sem ad pénzt a bőrdéért!

– *Jaj, drága állat, mire jutottál? Megüttek, csúffá tettek! A falu szegymre elégetnek, s a patakba vetnek! Jaj-jaj-jaj! Mennyit mulatánk, mennyit táncolunk! Bár ne születnél vóna, s a farsang es tovább tartott vóna!*

– *Jaj, jaj, te drága állat! Milyen gyönyörű vótál! Mikor jöttél ki az estállóból, mennyi bornyú bögött utánad! Jaj, jaj!*

A siratóasszonyok jajgatása egyre ritmikusabbá válik, s elkezdnek táncszavakat csujjogtatni:

Hopp, szűz, korom bűz, ég a leány, mint a tűz!

Apró murok, petrezselyem, a vén asszony veszedelem!

Kicsi nekünk ez a ház, kirúgjuk az ódalát!

A tűz körül táncra perdülnek a siratók, s azzal aztán véget ér a látványosság. Az összegyűlt tömeg lassan széteszlik, de a látottakról tovább beszélnek: „*Látád-e, komámasszony, milyen betyár gazdánk vót ebben az esztendőben? Vót szóbősége, nincs es málé a szájában*” „*No, ezek ügyesek levének.*” „*Figyelted-e, hogy azon a legényen úgy áll a harisnya, mintha reáöntötték vóna?*”

A játékban részt vevő „szereplők” visszamennek a művelődési házba, és ott megbeszélik a történeteket. Utána egészen éjfélig tovább folytatódik farsang utolsó tánca.

„*Hopp, szűz, korom bűz, ég a leány, mint a tűz!*”

A bikát alakító legény fejére helyezett fazekat itt Kászonban *radinába járó fazaknak*, vagyis gyermekágyas asszony meglátogatására vitt fazéknak nevezték. A radina lényege, hogy a rokonok szomszédok, ismerősök „szülés, keresztelés alkalmával egymásnak ajándékol ételeket, kalácsokat, húsokat vittek.” Karácsony szenedején (böjtjén) az éjjeli miséről hazatérő székely ember napjainkban is elfogyasztja a Mária-radinát. A születés ünnepe ez esetben is a jövőbe vetett hitet jelképezi, melyet illik méltóképpen megünnepelni.

Nem tartom véletlennek azt a tényt sem, hogy a bikaütés utolsó jelenete a Kászon patakán átvezető hídon történik. A kászeni hiedelmek szerint is a víz elviszi a rosszat, elmosza a farsang idején történt bolondságokat, s utána következhet a józan, komoly böjti időszak. A híd mint színhely az átmenetet is sugallja.

Betlehemezés

A betlehemezés hagyománya 1948-ban szakadt meg politikai nyomásra, és 1989 után újjáéledt. A betlehemezők Karácsony és Újév között házról-házra járnak, hogy

Kászonszék címere

megemlékezzenek Jézus születéséről, hogy megosszák Karácsony örömét azokkal is, akik öregség, betegség miatt nem vehettek részt a templomban bemutatott pásztorjátékon. A betlehemezés szereplői csak férfiak voltak, férfi alakította Szűz Máriát, fiúk a két angyalt. Heródes, a három király és a szolga különböző színű huszáregyenruhához hasonló viseletbe szokott beöltözni, kardot viselnek, az első fején koronát, míg a szolga csákót hord. József és Mária viselete a szentképeken való ábrázoláshoz hasonlítható. Az angyalok fehér köntöst, papírból készített szárnyakat, fejükön glóriát viselnek. Ők viszik a jászlat, benne a kised Jézust szimbolizáló babával. A pásztorok kifordított subát és kucsmát, arcukon birkabőrökből készített szakállt viselnek. A szamár viselete a pásztorokhoz hasonló, fején két birkafül ékeskedik, kezében bojtárbotra erősített hamuval telt zacskót hordoz, a cselekmény alkalmas pillanataiban ezzel érinti meg a háziakat és mókázik. A betlehemes csoport 13 szereplős. Cselekményében József és Mária, a pásztorok Heródes házánaál keresnek szállást, Krisztus születését maga Heródes mondja el, belefoglalva a szövegbe a saját ellenvetését is. A három királyt angyal inti, hogy ne térjenek vissza Heródeshez. A cselekmény világi

része nagyon rövid. A pásztorok örömeiket tánccal fejezik ki, énekbe foglalják, hogy szereplésükért ajándékot várnak, Isten áldását kéri a házra, mely vendégül látta. A házigazda kötelessége, hogy megajándékozza a betlehemezőket, akik házába vitték a Karácsony hangulatát, kaláccsal, itallal kínálja meg őket és némi pénzt ad a csoport tagjainak.

Aprószentek

December 27-én a legények elmennek, és fiatal nyírfahajtást (ágat) vágna, ezt összefonják, és a pálca hegyére virágot tűznek.

A népviseletbe öltözött legények baráti csoportokba oszlanak, és felváltva töltik be a „király” szerepét. Este gyülekeznek a „királynál”, ott elosztják a feladatokat, meghatározzák, hogy honnan kezdik az aprószentelést vagy „vesszőzést”, milyen sorrendben éneklük a népdalokat. A csoportot vezető király tisztségét a mellére keresztbe kötött fehér és piros szalag jelzi. Régen az éjjeli aprószen-

tekes csoportokat azok a legények alkották, akik abban az évben be kellett vonuljanak katonának. Ma is általában azonos korú legények gyűlnek össze. Pontban éjfélkor indulnak el, mivel december 28-a az Aprószentek napja. A legények minden házhoz elmennek, ahol fogadják őket. Viszont azoknál a lányoknál, ahol nem fogadják őket, eléneklük az „Ezért a leányért nem adnék egy hagymát, / Ki a legény előtt bezárja ajtaját, / Bezárja ajtaját, összehúzza magát, / A fene egye meg a málészájúját.” éneket.

Nem illik a lánynak elaludni, és nem fogadni az aprószentekeseket, mert kellett vigyázzon a „jóhírére” – ha ez véletlenül mégis megtörténik, a legények amit tudnak, elvisznek az udvarról, előfordult, hogy még a kaput is leemelték és a patakba dobták. Ha a legények elvittek valamit, akkor a leány reggel a szentmise után a templom kijáratánál várja az aprószentekeseket és megérdeklődik, hogy melyik csoport vitte el az adott tárgyat, és azt valamilyen módon kiváltja (általában a legények csókot kértek az ellopott dologért).

Ha a legények nem találják bezárva a leányos ház kapuját, akkor a kapu előtt el kezdik énekelni a következő éneket:

„Íme midőn mindenek
Bírsággal hívatnak,
Az Agusztus könyvében
Szám szerint íratnak.

Elindula József is
A Szűz Máriával,
Istennek erejéből
Terhes mátkájával.

Betlehembe hogy juta?
Fáradt állapotban,
Szállásra kérezkedvén
Minden ember Ura.

De a sok irigy miatt
Nincs senki barátja,
Ki távolról meglátja,
Ajtaját bezárja.”

Közben elmennek az ajtó elejébe, ahová addig nem léphetnek be, amíg nem énekeltek el teljesen az éneket. Az utolsó legény, aki a kapun belép, nyitva hagyja a kaput, ezzel jelezve, hogy a következő csoport nem mehet be, amíg ők ki nem jönnek. A lányok a házból hallgatják az éneklést, és amikor a legények eljutnak az énekben a második szakaszig, akkor felgyújtják a villanyt, ezzel jelezve, hogy nyugodtan bemehetnek. Miután a legények bebocsátást nyertek, a király a verset mond jövetelük céljával.

Miután a lányokat megvesszőzik, a legényeket megvendégelik kaláccsal, süteménnyel, borral, szilvapálinkával. Felkötik a lányok a színes szalagokat a vesszőkre. A király botjára két szalagot kötnek, ha ezenkívül valamelyik legénynek a nyírfavessző fonatára két szalag kerül, az vonzódást jelképez, kiváltképp, ha az piros.

A legények éjféltől egész reggel 8 óráig járják a falut. Reggel 8 órakor kezdődik a szentmise, ahová a

Veress Zsigmond szülőháza a Csíki Székely Múzeumban

legényeknek el kell menni. A legények katonás rendben vonulnak be a templomba, a csoportok külön padsorba ülnek le, és a király ül a pad szélén. A mise végén a király megy ki az oltárhoz, egyszerre hajtanak térdet, és a király jelt ad, hogy egyszerre katonás sorba vonuljanak ki a templomból. Ilyenkor derül ki az is, hogy ki a legény a talpán, ugyanis a lányos szülők figyelik a népviseletbe öltözött fiúkat, hogy ki lenne jó vejnek, melyik az a legény, amelyik nem dülöngél, vagy nem alszik el a szertartás ideje alatt.

A legények a szentmise után visszamennek a király házához, ahol ebédet kapnak, és tovább mulatnak.

Valószínűleg azért maradhatott így fenn a szokás, mert összefügg a kászoniak katonáskodó, határvédő szerepével, illetve a kétlaki életmódjukkal. A farsangtemetést (bikaütést) követően a határőrzéssel megbízottakon kívül a legények, férfiak, illetve minden munkaképes családtag kivonult a nyári szállásra. Késő őszig – Szent Márton napjáig – ott éltek. A hazatérés után a legelső alkalom a karácsonyi ünnepkör volt, pontosabban az aprószentek éjszakáján adódott, amikor is el lehetett menni számba venni, hogy a lányok mennyit fejlődtek az elmúlt nyáron, és a legények gyakorlatilag ilyenkor választották ki, hogy ki kivel vesz részt a farsangi mulatságokon.

A király verse (két verset is ismerünk):

„Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Adjunk hálát mi teremő Úrunknak,
Hogy Jézus született kegyes megváltónknak.
Dicséret, dicsőség legyen az Istennek,
Békesség a Földön a jó embereknek.
Jézus születését angyalok hirdették,
Szegény pásztoroknak ők ezt megjeleníték.
Jézus születése után következett egy szomorú nagy nap,
Melyben apák, anyák szívből bánkódtak,
Mert kisded gyermeküket mind kardnak hányatták.
144 ezer szentet magukba olvadták.
Mi is elindultunk ezeknek példáját követve
Nyírfaágakból vesszőket kötözve.
Mi azt szétosztanánk, ha bocsájtódna,
Megköszönnénk s azzal továbbmennénk.
Szép piros hajnal jövén örömünkre
Ragyogó napsugár süssön kebletekre,
Házi családjukra, számos éveire,
Boldogítsa Isten s ezzel szavunknak vége.
Ismét utoljára engedelmet kérünk,
Hogy e becses háznál mi megjelenhettünk,
Ezt a szokást nem mi kezdtük,
S hogy meg van írva nem is mi végezzük.
Kérjük a becses házigazdát
Bocsássa lányát a kör közepébe,
Hogy vesszőnk végét verjük a fenekébe.”

„Örvendetes nagy nap Krisztus születése,
Amelyben Szent István életét végezte
S Heródes sok szentjét ölette.
Így szólván és mondván nem kerül semmibe,
Ti pedig katonáim álljatok rendjibe.

Mária sírva kiált fel: Ó hatalmas Isten
Mindenek bírása, ne engedd fiúmat végtelen halálba.
Így menté meg Isten a kisded Jézuskát,
Nem hagyta elveszni az ártatlan báránykát.

Az aprószentekesek elindultak 144 ezeren,
Mi is elindultunk ennek tiszteletére,
De nem dárdákkal, kardokkal,
Ha nem szép hajlandós vesszőkkel.

Meghajtom vesszőmet, végezem versemet,
Kicsi mustármagot hoztunk, el szabad-e hinteni?
Mit ágy alá, mit pad alá, mit a lányok szoknyája alá,
Kérjük a lányokat a kör közepébe, vesszőnk végét verjük a fenekére.”

ANDRÁS IGNÁC Székelyföldön, Kászónjakabfalván született 1960-ban. Tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd Kászónaltízen, Székelyudvarhelyen, Egerben és Brassóban folytatta, melyeknek során tanítói oklevelet és pszichológiai licenciatust, majd MSc diplomát szerzett. Pedagógusi pályafutását 1979-ben a kászónújfalvi általános iskolában kezdte, majd Kászónfeltízen, Kászónjakabfalván és Kászónaltízen tanított. 1993-tól a kászónaltízi Dr. Lukács Mihály Általános Iskola igazgatója. Helytörténeti és néprajzi kötetei a kolozsvári Verbum Kiadó gondozásában jelentek meg.